

Универзитет у Београду, Филозофски факултет –
Одељење за историју уметности, Београд

DOI 10.5937/kultura1754080P
УДК 72.071.1 Владисављевић Д.
оригиналан научни рад

ДОПРИНОС АРХИТЕКТЕ ДАНИЛА ВЛАДИСАВЉЕВИЋА У ТРАНСФОРМАЦИЈИ ЈАВНИХ ПРОСТОРА БЕОГРАДА КРАЈЕМ XIX И ПОЧЕТКОМ XX ВЕКА

Сажетак: Данило Владисављевић припада генерацији архитеката који су на прелазу XIX у XX век, оставили значајан печат у српској архитектури. Истакнут допринос у трансформацији јавног простора у Београду, архитекта Владисављевић је пружио кроз пионирски, урбанистички подухват у виду комплекса Војне болнице на Врачару, а посебно кроз плодотворну сарадњу са инжењером Милошем Савчићем приликом изградње комплекса београдске клинице, на које ће овом приликом бити стављен посебан акценат. Потребно је споменути и да је архитекта Владисављевић са инжењером Савчићем реализовао и вишеспратне пословнице Прометну, Извозну банку и Врачарску штедионицу, а кад је реч о осталим грађевинама јавне намене још и сарадњу архитекте Владисављевића са архитектом Светозарем Јовановићем на

изградњи Официрске задруге, као и самосталну реализацију хотела Сплендид и Унион. Архитекта Данило Владисављевић је својим стилским плурализмом значајно допринео репрезентативности градског језгра, које је крајем XIX и почетком XX века све више попримало одлике великих европских центара.

Кључне речи: архитектура на почетку двадесетог века, Војна болница, Београдска кланица

Увод

Данило Владисављевић¹ припада архитектима који су на прелазу из XIX у XX век у Србији успели да у свој рад инкорпорирају разне европске стилове, и да заузму значајно место у српској архитектури, која је у то време била на великој стилској прекретници. Опус архитекте Владисављевића подразумева подједнако коришћење елемената академизма², сецесије³ и романтизма⁴, што је био утицај Западне Европе у којој је школован. Како животу и стваралаштву Данила Владисављевића, до сада, у архитектонској историографији није поклањано превише пажње, за почетак ће кратко бити речи о његовом животном путу, а потом о два урбанистичка пројекта, која су значајно утицали на трансформацију јавног простора Београда, а реч је о комплексу београдске кланице и комплексу Војне болнице.

Кратка биографија архитекте Данила Владисављевића

Породица Владисављевић води порекло са острва Пореч на Дунаву, где је Данило Владисављевић завршио основну школу, од тога два разреда у Панчеву, док је Реалку завршио

1 Несторовић, Н. (1937) *Грађевине и архитекти у Београду прошлог столећа*, Београд Удружење југословенских инжењера и архитеката – Клуб архитеката; Nestorović, B. (1966) Vladislavjević Danilo, *Enciklopedija likovnih umetnosti* br. 4, Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod; Gordić, G. (1972) *Биографије, Српска архитектура 1900-1970*, Београд: MSU; Трговчевић, Љ. (2003) *Планирана елита: о студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд: Историјски институт; Vogunović, S. (2005) *Архитектонска енциклопедија Београда XIX и XX века* br. 2, Београд: Београдска књига; Маневић, З. (2008) *Лексикон неимара*, Београд: Грађевинска књига; Ђурић-Замоло, Д. (2011) *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда.

2 Кадјевић, А. (2005) *Естетика архитектуре академизма*, Београд: Грађевинска књига.

3 Шкаламера, Ж. (1985) Сецесија у српској архитектури, *Зборник Народног музеја 12-2*, Београд: Народни музеј, стр. 10; Кадјевић, А. (2004) Два тока српског архитектонског Ар-Нувоа: Интернационални и национални, *Наслеђе* br. 5, стр. 53-70;

4 Кљајевић, Ј. (2015) *Профана и сакрална архитектура романтизма у Србији*, Мастер рад, Филозофски факултет Универзитета у Београду.

у Београду 1889. године.⁵ Потом одлази у Минхен,⁶ где се 1889/90. године уписао на одељење изградње, и закључно са летњим семестром, 1894. године био је студент Техничког универзитета.⁷ По повратку у Београд, започиње своју сарадњу са инжењером Милошем Савчићем, а 1898. се запошљава као инжењер у Министарству војном. Исте године постаје члан Удружења српских уметника,⁸ а већ 1902. године је одликован Орденом Светог Саве петог реда.⁹ Био је члан Дома удружења југословенских инжењера и архитеката, предавач на Великој школи¹⁰ и један од учесника „Четврте уметничке изложбе“, организоване у Београду 1912. године, где је представио пројекат Нове војне болнице у Београду, скицу једне касарне и пројекат Хируршког павиљона.¹¹ Након преживљене голготе преласка преко Албаније, придружује се породици и проводи време у Солуну, потом на Крфу, Ници и у Паризу¹², а 1921. године, пензионисан је из Министарства војног.¹³ Данило Владисављевић је преминуо у својој педесет и трећој години 18. 01. 1923. године¹⁴, оставивши иза себе велики број јавних и приватних објеката како у Београду тако и у другим градовима Србије.

*Сарадња са инжењером
Милошем Савчићем (1865–1941)*

Сарадња Данила Владисављевића и Милоша Савчића се у почетку одвијала под окриљем „Инжењерско-архитектонске канцеларије“ Милоша Савчића, основане 1891. где су поред Владисављевића, који је у овом бироу био до 1898. године,

5 Музеј града Београда, Ур_ 14744.

6 Ђурић-Замоло, Д. нав. дело, стр. 83; Маневић, З. нав. дело, стр. 69.

7 Према наводима Осганиан Ванесе (Osganian Vanessa) из архива Техничког универзитета у Минхену.

8 Аноним, (01. XII 1898) Удружење српских уметника, *Просветни гласник*, стр. 676.

9 Аноним, (22. II 1902) Нашим Орденом Светога Саве петим редом, *Службени војни лист*, стр. 131.

10 Maldini, S. Arhitektura Srbije u XX veku - Architecture in Serbia in XX c, 10. Децембар 2007, 25. Мај 2016. <http://maldinis.blogspot.rs/2007/12/arhitektura-srbije-u-xx-veku.html>.

11 Петковић, В. (1912) Четврта Југословенска изложба, *Дело- лист за науку, књижевност и друштвени живот* бр. 63, Београд: Парна радикална штампарија, стр. 452.

12 Музеј града Београда, Ур_ 14744.

13 Аноним (19. III 1921) Министарство војно, *Службени војни лист*, стр. 601.

14 Аноним (20. I 1923) Читуља, *Политика*, стр. 5; Према саопштењу историчара уметности на Новом гробљу у Београду, Виолете Обреновић.

радили многи истакнути архитекти.¹⁵ Кад је реч о делатностима канцеларије, Савчић је имао ту тенденцију да приступа набавци што јефтинијег материјала за изградњу.¹⁶ Иновација која се везује за Савчићеву канцеларију јесте употреба „Хербст система” од армираног бетона,¹⁷ према ком су многи инжењери тог времена били скептични јер су сумњали у његову издржљивост. Рад Инжењерске канцеларије припада периоду пре Првог светског рата, после кога је њен архив готово потпуно уништен.¹⁸ Један од првих и најзначајнијих предратних подухвата Савчића и Владисављевића јесте изградња комплекса београдске кланице, који данас представља значајан део индустријског наслеђа Београда,¹⁹ и којим је извршено преиначавање до тада празног простора на десној обали Дунава.

Београдска кланица (1898)

Србија је крајем XIX века била приморана да извози робу у Аустро-Угарску, која јој је често упућивала оптужбе да извози заражену стоку. Да би се избегла пропаст домаће економије, у Србији се покреће питање о извозу заклане стоке. Кад је 1895. године образовано „Српско акционарско друштво за клање и прераду стоке”,²⁰ питање подизања једне модерне кланице у Београду дошло је у први план. Инжењерска канцеларија Милоша Савчића је изабрана за састављање програма о величини и капацитету објекта. Проблем простора за изградњу је такође био разматран, а посебно се атрактивном чинила десна обала Дунава, која обухвата делове Дунавске падине, део Палилуле, Вилине воде и Карабурме, и која је све до краја XIX века била празан терен.

15 Кадјијевић, А. (2016) Палата Милоша Савчића (1924–1926) нетипична београдска угаона зграда, *Наслеђе* бр.17, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 38.

16 Аноним (1940) *50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*, Београд: Минерва, стр. 18; Кадјијевић, А. нав. дело, стр. 38.

17 Хербст систем подразумева бетонске носаче у облику краћих или дужих плоснатих греда које се доносе готове на грађевину, а преко њих се бетонирају, једнообразно и континуирано, бетонски сводићи на оплати од лимених таблица.

18 Аноним (1940) *50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*, Београд: Минерва, стр. 17.

19 Куленовић, Р. (2000–2001) Индустријско наслеђе Београда, *Годишњак града Београда* бр. 47–48, Београд: Музеј града Београда, стр. 142.

20 Друштво за клање и прераду стоке, односно Кланичко друштво или Београдска кланица, како је била познатија у свести Београђана, основано је и подигнуто 1895–1898. године. Тада је основано и „Српско акционарско друштво за сточни трг” са седиштем у Београду (Видети у: Михајлов, С. (2011) *Настанак и развој индустријске зоне на десној обали Дунава у Београду, Наслеђе* бр.12, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 96).

Атрактивност овог простора заснивала се на повољним саобраћајним комуникацијама, и условима за снабдевање великим количинама воде, на могућности испуштања отпадних вода на неизграђеним теренима, као и на близини општинске електричне централе, подигнуте 1892. године у залеђу Дунава.²¹ Након Савчићевог проучавања модерних кланица у Немачкој и Аустрији²², 1897. године почиње изградња београдске кланице. Распоред зграда који је Савчић изабрао, налазио се између павиљонског система рада и манипулације концентрисане у једној згради. Предрачун од 1,148.000 динара за подизање кланице, предвиђао је велики комплекс са свим машинама, који би подразумевао: зграде за берзу, пошту, телеграф, канцеларије, радничке станове, пушницу, оборе и шупе, канализацију, водовод, калдрмисање, хладњачу, рампе, сапунцинице и остале потребне просторије које задовољавају потребе модерне кланице тога времена.²³ Посао изградње успешно је завршен 1898. године. Упоредо са изградњом Кланице, на захтев Кланичког друштва започела је и изградња железничке пруге, која је повезивала Кланицу са Главном железничком станицом.²⁴ У комплексу радило је око 130 радника, за које је, уз ограду, на источном крају кланичког комплекса, изграђена стамбена зграда мањих капацитета, која је чинила целину са канцеларијским зградама, хотелом са дванаест соба, кафаном и мањим магацином.²⁵ Милош Савчић вероватно није учествовао у разради фасада, нити у детаљној разради основа, већ је давао почетну скицу и био идејни творац пројекта. Велика вероватноћа је да су изглед својих фасада, као и разраду основа, зграде београдске кланице договале Данилу Владисављевићу. Реч је о зградама различитих габарита и површина основе, код којих је обради фасада посвећена велика пажња. Уличне фасаде, Владисављевић је углавном решавао симетрично, са наглашеним средњим делом уз помоћ тимпанона у висини крова, док је поједине елементе, као што су једноставни пиластри, који се протежу дуж приземља и спрата, подеоне венце, оквире око прозора и врата, наглашавао бојом. Читав склоп је одисао складношћу и академском пропорционалношћу.²⁶

21 Михајлов, С. нав. дело, стр. 92.

22 Ђурић-Замоло, Д. нав. дело, стр. 290; Аноним, нав. дело, стр.25; Михајлов, С. нав. дело, стр. 97.

23 Аноним, нав. дело, стр. 25-31.

24 Груђински, А. В. (1984) *Прилози за историју београдског железничког чвора*, Београд: Служба за информисање радника ООУР СТД, стр. 44.

25 Вуксановић-Мацура, З. (2011) Социјални станови Београда у првој половини 20. века, *Наслеђе* бр.12, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 75-77.

26 Ђурић-Замоло, Д. нав. дело, стр. 290.

У Првом светском рату, током бомбардовања града, Кланица је знатно оштећена, поготово штале, друштвени хотел, стамбене зграде, велики амбари и кровови свих објеката, а целокупна архивска документација Кланичког друштва је уништена. Одмах након рата приступило се обнови уз помоћ кредита Министарства финансија, па је кланица поново отпочела рад већ 1919. године.²⁷ Након Другог светског рата, кланица је као таква престала да постоји. Како се индустријској архитектури у Србији често оспорава уметничка компонента, и са становишта заштите јој се умањује вредност, потребно је кроз значајније историографске осврте утврдити квалитет индустријских комплекса у Србији, и потом приступити озбиљнијој валоризацији.²⁸ Кад је реч о комплексу београдске кланице, два очувана објекта у њеном првобитном језгру, вишеспратна главна кланичка зграда и канцеларијска зграда оријентисана ка Булевару деспота Стефана, материјално су сведочанство њеног постојања, и уживају статус добра са претходном заштитом.²⁹ Данас су ови објекти преуређени у магацине и не садрже ниједан засебан простор који указује на њену претходну намену.³⁰ Ради очувања целovitости комплекса потребно је приступити процесу ревитализације, јер сви ови објекти представљају сведочанство индустријског полета у Београду крајем 19. и почетком 20. века, али и значајан део индустријског архитектонског наслеђа Београда.

Војна болница

Кад је реч о објектима релизованим под покровитељством Министарства војног, Данило Владисављевић је инспирацију тражио у епохи романтизма. Загледаност у прошлост и угледање на средњевековне споменике, обележило је следећи значајни пројекат којим је Данило Владисављевић допринео трансформацији једног дела Београда. Реч је о комплексу Војне болнице на Западном Врачару. Регулацију простора Западног Врачара започео је још Кнез Милош приликом оснивања нових вароши, желећи да спроведе модернизацију и урбанизацију по угледу на вароши у Аустрији.³¹

27 Вучо, Н. (1974) Привредни развој града од 1919. до 1941. године, *Историја Београда* бр. 3, Београд: Просвета, стр.225-226 Вуксановић-Мацура, З. нав. дело, стр. 85; Михајлов, С. нав. дело, стр. 97

28 Кадијевић, А. (2012) Индустријска архитектура Београда и Србије: Проблеми истраживања и тумачења, *Годишњак Града Београда* бр. 59, Београд: Музеј града Београда, стр. 26.

29 Михајлов, С. нав. дело, стр. 99.

30 Куленовић, Р. нав. дело, стр.143.

31 Станојевић, В. (1960) Најстарије болнице у Београду, *Годишњак града Београда* бр. 7, Београд:Музеј града Београда, стр. 192; Maksimović, В.

Међутим тај процес је током целог XIX века био успораван честим ратовима. У време кнеза Александра I Карађорђевића и Уставобранитеља, долази до значајних политичких промена, друштвених реформи и економског напретка, што је условљено финансијским јачањем државе. Донет је низ уредби на пољу здравства, како би се превазишле честе појаве епидемија заразних болести. И поред тога изграђен је мали број државних здравствених установа. Услови за подизање нових зграда за квалитетније лечење и смештај војних болесника побољшали су се са финансијском ситуацијом у држави 1903.године, што је омогућило подизање Главне војне болнице на Западном Врачару, између 1905. и 1909. године.³²

Према плановима Данила Владисављевића, комплекс болнице заузима површину од око осам хектара и представља први модеран болнички комплекс у Србији, структуриран по павиљонском систему, попут грађевина исте намене у већим европским градовима. Свих дванаест зграда комплекса су једносратнице које су се састојале од подрума, приземља и првог спрата, окружене зеленилом, што је доприносило и промени микроклиме овог простора.³³ Посебан акценат је био на пет зграда оријентисаних ка Ресавској улици, које формирају уравнотежену симетричну аксијалну композицију. Главни улаз са управном зградом налази се са стране улице Светозара Марковића, а централна кула управне зграде чини значајан репер овог дела града.³⁴ Правоугаони комплекс парцеле са оријентацијом координата у правцима југоисток-северозапад и југозапад-североисток, условљавао је и оријентацију болничких зграда са широким међусобним растојањима, што је доприносило бољем проветравању просторија. Тадашње схватање о болницама по павиљонском систему, упућивало је архитекту на плански размештај више посебних објеката који ће стајати у међусобно складном просторном односу. Болнички павиљони су различитих

(1976) *Istorija urbanizma-novi vek*, Beograd: Izdavačko-informativni centar studenata, str. 160.

32 Roter-Bлагојевић, М. (2014) *Nastanak prvih zdravstvenih kompleksa i zgrada u Beogradu u XIX i početkom XX veka*, *Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae* br. 33, Beograd: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture, str. 80.

33 Ђурић-Замоло, Д. нав. дело, стр. 84; Ротер-Благојевић, М. (2006) *Стамбена архитектура Београда у 19. и почетком 20. века*, Београд: Орион Арт, стр. 89; Несторовић, Б. (1954) *Развој архитектуре Београда: од кнеза Милоша до Првог светског рата (1815–1914) Годишњак града Београда* бр. 1, Београд: Музеј града Београда, стр. 73.

34 Максимовић, Б. (1967) *Естетичка схватања композиције градских центара Београда почетком 20. века*, *Годишњак града Београда* бр.14, Београд: Музеј града Београда, стр. 88.

габарита и облика, од компактних подужних са наглашеним централним или бочним ризалитима, до сложенијих, развијених габарита са избаченим централним улазним деловима и бочним крилима. Користећи четири различита облика габарита и две међусобно ортогоналне оријентације зграда, аутор је остварио и визуелну уоквиреност слободних простора, уз ритмичко смењивање дужих и краћих архитектонских тела павиљона. Кад је реч о фасадама, најрепрезентативнији мотив композиције је сам прилаз комплексу, са троделном улазном капијом, фланкираном са две приземне портирнице, украшене елементима у виду плитких угаоних лезена, повезаних фризом слепих аркадица и зупчастом кровном атиком са кулицама. Карактеристична је и употреба сегментних лукова на прозорским отворима, неоготичких профилисаних оквира и надпрозорних венаца.³⁵ Према копији текста повеле стављене у темељ, која се чува у Музеју града Београда, камен темељац за изградњу Војне болнице освећен је 15. августа 1904. године.³⁶ Крајем 1914. и током 1915. године, у току рата, болница је збрињавала велики број српских али и заробљених рањеника и болесника заражених пегавим тифусом који је у то време владао. Болница је задржала своју функцију, прво као стална војна болница прве Армијске области од 1922. до 1930. године, а онда долази под управу санитетског одељења Министарства војске, и добија назив Главна војна болница. Пред Други светски рат имала је два интерна, два хируршка одељења, као и одељења за заразне, нервне, душевне болести, болести ока, рендгенологију, физикалну терапију, војно-хигијенски завод, болничку и ђачку чету.³⁷ Данас комплекс војне болнице уважава ранг Медицинског факултета. На фасади управне зграде налази и Спомен плоча лекарима, фармацеутима и студентима медицине и фармације, палим у народноослободилачкој борби од 1941. до 1945. године. Зграде су у прилично лошем стању, а како је комплекс под заштитом закона као културно добро, требало би спровести процес ревитализације и рестаурације, пре свега кад је реч о фасадама. Комплекс Војне болнице је имао велики значај у модернизацији града према европским стандардима. Такође, Војна болница као институција одиграла је значајну улогу у развоју медицинске струке у Србији, а пре свега у ратним годинама кад је Београд преживео најгоре губитке.

35 Roter-Blagojević, M. nav. delo, str. 89; Максимовић, Б. нав. дело, стр. 89.

36 Максимовић, Б. нав. дело, стр. 89.

37 Tirani-Žužul (1975) Vojnomedicinska akademija, *Vojna enciklopedija* br. 10, Beograd: Vojnoizdavački zavod Beograd, str. 581.

Закључак

Данило Владисављевић припада струји архитеката који су на прелазу из XIX у XX век својим делом допринели европеизацији Београда али и модернизацији других градова у Србији. Опус овог архитекте одликује изразит плурализам, како у погледу стилова тако и у погледу намене грађевина. Архивска грађа везана за живот и стваралаштво Данила Владисављевића није довољно истражена, а велики део је изгубљен или уништен. У циљу допуне, неопходно је за почетак истражити документацију везану за његове студентске дане, која би требало да се налази у Минхену и Ахену. Потом је потребно прикупити сву пројектну документацију, архивалије, фототечку и хемеротечку грађу и основати посебан фонд везан за архитекту Данила Владисављевића. На тај начин би истраживачима био омогућен неометан увид у податке који су значајни да би се изнедрили прилози проучавању живота и дела овог архитекте. Као један од архитеката који је на прелазу из XIX у XX век у Србији, успео да у свој рад инкорпорира разне европске стилове, од неокласицизма, неоренесансе, необарока преко сецесије до неоромантизма, и да заузме значајно место у српској архитектури, која је у то време била на великој стилској прекретници, Данило Владисављевић заслужује да се кроз монографски приступ његово стваралашто контекстуализује а на тај начин актуализује у српској архитектонској историографији. На тај начин би се пробудила свест о значају валоризације његових дела, пре свега као вредних историјско-уметничких остварења, и сходно томе, се пробудила свест о значају њихове заштите. Иако су наведени комплекси зграда које је пројектовао Данило Владисављевић значајно утицали на трансформацију јавних простора Београда, пре свега јер је реч о пионирским пројектима, који су у испуњавали потребе тадашњег друштва, и иако су оба комплекса под заштитом закона, са становишта заштите није им поклоњено довољно пажње.

ЛИТЕРАТУРА:

- Аноним, (01. XII 1898) Удружење српских уметника, *Просветни гласник*.
- Аноним, (22. II 1902) Нашим Орденом Светога Саве петим редом, *Службени војни лист*.
- Аноним (19. III 1921) Министарство војно, *Службени војни лист*.
- Аноним (20. I 1923) Читуља, *Политика*.
- Аноним (1940), *50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*, Београд: Минерва.

- Bogunović, S. (2005) Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka br. 2, Beograd: Beogradska knjiga, str. 1129-1132.
- Вуксановић-Мацура, З. (2011) Социјални станови Београда у првој половини 20. века, *Наслеђе* бр. 12, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 65-89.
- Вучо, Н. (1974) Привредни развој града од 1919. до 1941, *Историја Београда* бр.3, Београд: Просвета.
- Gordić, G. (1972) Biografije, Srpska arhitektura 1900-1970, Beograd: MSU.
- Груђински, А. В. (1984) *Прилози за историју београдског железничког чвора*, Београд: Служба за информисање радника ООУР СТД.
- Ђурић-Замоло, Д. (2011) *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда.
- Кадиевић, А. (2004) Два тока српског архитектонског Ар-Нувоа: Интернационални и национални, *Наслеђе* бр. 5, стр. 53-70.
- Кадиевић, А. (2005) *Естетика архитектуре академизма*, Београд: Грађевинска књига.
- Кадиевић, А. (2012) Индустриска архитектура Београда и Србије: Проблеми истраживања и тумачења, Годишњак Града Београда бр.59, Београд: Музеј града Београда, стр.11-36.
- Кадиевић, А. (2016) Палата Милоша Савчића (1924–1926) нетипична београдска угаона зграда, *Наслеђе* бр. 17, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 37-51.
- Кљајевић, Ј. (2015) *Профана и сакрална архитектура романтизма у Србији*, Мастер рад, Филозофски факултет Универзитета у Београду.
- Куленовић, Р. (2000-2001) Индустриско наслеђе Београда, *Годишњак града Београда* бр. 47-48, Београд: Музеј града Београда, стр. 137-152.
- Максимовић, В. (1976) *Istorija urbanizma-novi vek*, Beograd: Izdavačko-informativni centar studenata.
- Максимовић, Б. (1967) Естетичка схватања композиције градских центара Београда почетком 20. века, *Годишњак града Београда* бр. 14, Београд:Музеј града Београда, стр. 81-98.
- Маневић, З. (2008) *Лексикон неумара*, Београд: Грађевинска књига.
- Михајлов, С. (2011) Настанак и развој индустријске зоне на десној обали Дунава у Београду, *Наслеђе* бр. 12, Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда, стр. 91-116.
- Несторовић, Н. (1937) *Грађевине и архитекти у Београду прошлог столећа*, Београд: Удружење југословенских инжењера и архитеката – Клуб архитеката.

Несторовић, Б. (1954) Развој архитектуре Београда: од кнеза Милоша до Првог светског рата (1815–1914), *Годишњак града Београда* бр. 1, Београд: Музеј града Београда, стр. 159-176.

Nestorović, B. (1966) Vladislavljević Danilo, *Enciklopedija likovnih umetnosti* br. 4, Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod.

Петковић, В. (1912) Четврта Југословенска изложба, *Дело – лист за науку, књижевност и друштвени живот* бр. 63, Београд: Парна радикална штампарија.

Ротер-Благојевић, М. (2006) *Стамбена архитектура Београда у 19. и почетком 20. века*, Београд: Орион Арт.

Roter-Bлагојевић, М. (2014) Nastanak prvih zdravstvenih kompleksa i zgrada u Beogradu u XIX i početkom XX veka, *Acta historiae medicinae, stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae* br. 33, Beograd: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture, str. 74-92.

Станојевић, В. (1960) Најстарије болнице у Београду, *Годишњак града Београда* бр. 7, Београд: Музеј града Београда, стр. 175-195.

Тирани-Џуџул (1975) *Војномедицинска академија, Војна енциклопедија* бр. 10, Београд: Војноиздavaчки завод.

Трговчевић, Љ. (2003) *Планирана елита: о студентима из Србије на европским универзитетима у 19. веку*, Београд: Историјски институт.

Шкаламера, Ж. (1985) Сецесија у српској архитектури, *Зборник Народног музеја* 12-2, Београд: Народни музеј, стр. 7-12.

Интернет странице:

Maldini, S. Arhitektura Srbije u XX veku – Architecture in Serbia in XX c, 10. Децембар 2007, 25. Мај 2016., <http://maldinis.blogspot.rs/2007/12/arhitektura-srbije-u-xx-veku.html>.

Музеји:

Музеј града Београда, Ур_ 14744.

Marija Pokrajac
University in Belgrade, Faculty of Philosophy –
Department of Art History, Belgrade

CONTRIBUTION OF ARCHITECT DANILO
VLADISAVLJEVIĆ TO THE TRANSFORMATION OF
THE PUBLIC SPACE OF BELGRADE IN THE LATE
NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY

Abstract

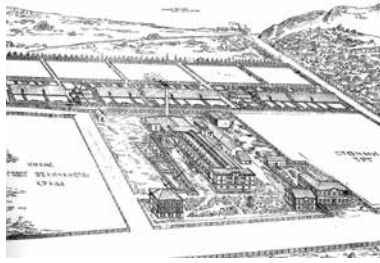
Architect Danilo Vladisavljević belongs to the generation of architects who, at the turn of the XIX century, left a significant mark in the Serbian architecture. His public buildings in Belgrade, which were mainly designed in cooperation with other architects, contributed to the representativeness of the city, which, at that time, began to intensively take on the characteristics of major European centres. The main feature of his work was a pluralist style, which involved evoking romanticism, use of academic postulates and art nouveau facades. He built various residential buildings for influential citizens and implemented pioneering urban projects on the territory of Belgrade, Military Hospital Complex in Vračar. He also built facilities for military purposes such as the military barracks in Niš, Valjevo and Smederevska Palanka and two hotels in a prestigious location at the very centre of Belgrade – the “Splendid” and the “Union”. Especially fruitful was his collaboration with the engineer Miloš Savčić on multi-storey outlet buildings such as The Trade and Export Bank, Vračar Savings Bank and the industrial complex of the Belgrade Slaughterhouse. During this cooperation, Danilo Vladisavljević was responsible for the facades and for further development of Miloš Savčić’s designs. His collaboration with architect Svetozar Jovanović on the Officers’ Cooperative Building produced one of the most representative examples of secession architecture in Belgrade. In the process of transforming public spaces in Belgrade, architect Vladisavljević particularly gave important contribution through cooperation with Milo Savčić in realization of the complex of the Belgrade Slaughterhouse, as well as the pioneering urban complex of the Military Hospital in Belgrade. As an important architect from the turn of the XIX century, Danilo Vladisavljević deserves contextualization and actualization in Serbian architectural historiography, and his structures should be treated as an important part of the Serbian architectural heritage.

Key words: *early 20th century architecture, Military hospital, Belgrade Slaughterhouse*

МАРИЈА ПОКРАЈАЦ

Слика 1 Фотографија Данила Владисављевића;
Ђурић-Замоло, Д. (2011) *Градитељи Београда
1815–1914*, Београд: Музеј града Београда

Слика 2 Скица плана имања Кланичког
Друштва у Београду; Ђурић-Замоло, Д.
нав. дело.

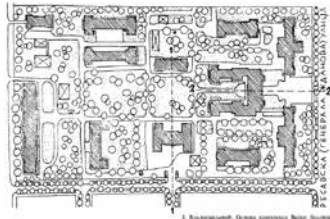
Слика 3 Зграде Београдске кланице;
Ђурић-Замоло, Д. нав. дело.

Слика 4 Данашњи изглед
Београдске кланице
(лична колекција)

Слика 5 Управна зграда Војне
Болнице (лична колекција)

Слика 6 Цртеж габарита
Војне болнице ([http://www.
skyscrapercity.com/showthread.
php?t=406398&page=112](http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=406398&page=112))

Слика 7 Данашње стање фасаде
Војне болнице (лична колекција)